

Susreti pedagoga

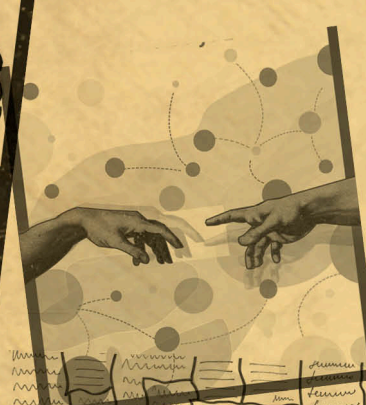
NACIONALNI NAUČNI SKUP

7. maj 2022.

OBRAZOVANJE U VREME KRIZE I KAKO DALJE

Zbornik radova

GLUVI TELEFONI

1838

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Pedagoško društvo Srbije

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup:
Obrazovanje u vreme krize i kako dalje
7. maj 2022, Beograd

Zbornik radova

Izdavači

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Čika Ljubina 18-20, Beograd

Pedagoško društvo Srbije
Terazije 26, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Jovan Miljković
Maja Vračar

Urednici

Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

Recenzenti saopštenja

Prof. dr Radovan Antonijević
Doc. dr Saša Dubljanin
Prof. dr Emina Hebib
Prof. dr Aleksandra Ilić Rajković
Prof. dr Branislava Knežić
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Bojan Ljujić
Prof. dr Nataša Matović
Doc. dr Vladeta Milin
Doc. dr Zorica Milošević
Doc. dr Lidija Miškeljin
Doc. dr Nataša Nikolić

Prof. dr Violeta Orlović Lovren
Prof. dr Dragana Pavlović Breneselović
Prof. dr Aleksandra Pejatović
Prof. dr Katarina Popović
Prof. dr Lidija Radulović
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Prof. dr Vera Spasenović
Doc. dr Milan Stančić
Doc. dr Zorica Šaljić
Prof. dr Aleksandar Tadić
Prof. dr Jelena Vranješević

Priprema za štampu i prelom

Dosije studio, Beograd
Doc. dr Mirjana Senić Ružić

Dizajn korica

Nikola Cvetković
Studenti pedagogije

Naslovna strana Zbornika kreirana je od radova pristiglih na „Sajam ideja“. Zahvaljujemo se svima koji su se odazvali na javni poziv i dostavili vizuelna rešenja za izgled Zbornika.

Izdavanje Zbornika finansirano je sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ISBN 978-86-80712-45-1

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije organizovali su u okviru Susreta pedagoga nacionalni naučni skup sa temom „Obrazovanje u vreme krize i kako dalje“. Cilj skupa bio je da se analizira funkcionisanje sistema i prakse vaspitanja i obrazovanja u vreme krize i sagleda kroz različite nivoe obrazovanja i perspektive različitih učesnika vaspitno obrazovnog procesa, kako bi se razmotrilo prevazilaženje učenih teškoća.

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup
7. maj 2022, Beograd

Obrazovanje u vreme krize
i kako dalje

Zbornik radova

Urednici
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

BEOGRAD • 2022.

Programski odbor skupa

dr Radovan Antonijević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Miomir Despotović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Živka Krnjaja, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Violeta Orlović Lovren, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Kristinka Ovesni, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Dragana Pavlović Breneselović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Pejatović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vera Spasenović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jelena Vranješević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Vujisić Živković, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Biljana Bodroški Spariosu, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Emina Hebib, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Ilić Rajković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Matović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jovan Miljković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Radulović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Milan Stančić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandar Tadić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Saša Dubljanin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Ivana Jeremić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vladeta Milin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Miškeljin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Nikolić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Mirjana Senić Ružić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Zorica Šaljić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Maja Vračar, predsednica Pedagoškog društva Srbije
Biljana Radosavljević, potpredsednica Pedagoškog društva Srbije
Nataša Stojanović, Pedagoško društvo Srbije
Nevenka Kraguljac, Pedagoško društvo Srbije

Organizacioni odbor skupa

Nevena Mitranić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Luka Nikolić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Dragana Purešević, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Ivana Pantić, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Stojković, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Sekulić, istraživač-pripravnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Đurđa Maksimović, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Marija Stanišić, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Saška Milovanović, sekretar Pedagoškog društva Srbije
Aleksa Eremija, tehnički urednik, urednik sajta Pedagoškog društva Srbije
Vesna Bogičević, Pedagoško društvo Srbije
Dušica Čolaković, Pedagoško društvo Srbije
Tijana Đokić, Pedagoško društvo Srbije
Marijana Grbić, Pedagoško društvo Srbije
Irena Mučibabić, Pedagoško društvo Srbije
Aleksandra Petković, Pedagoško društvo Srbije
Mirjana Tomić, Pedagoško društvo Srbije
Nataša Veselinović, Pedagoško društvo Srbije
Bojana Milosavljević, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jovana Petrović, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Tanja Teodosić, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Klub studenata pedagogije, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Sadržaj

Uvodna izlaganja	8
Predrag Krstić – Svako zlo za neko dobro: Kriza i obrazovanje	9
Biljana Bodroški Spariosu – Povratak obrazovanju kao pedagoški odgovor na korona krizu	19
Mogućnosti za promenu obrazovne prakse	34
Nevena Mitranić i Živka Krnjaja – Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme krize COVID-19: Od slabosti ka transformativnom potencijalu	35
Dragana Purešević i Lidija Miškeljin – Nije stvar u tome šta je već šta može postati – Izgubljene mogućnosti i moguće prilike	42
Tatjana Marković – Preispitivanje teorijskih i praktičnih dimenzija inicijalnog obrazovanja vaspitača kroz regulisanost studentske prakse u vreme pandemije COVID-19	49
Ana Gardašević i Svetlana Mijajlović – Nesklad u participativnim ulogama dece i odraslih u dečjem vrtiću	57
Mirjana Senić Ružić – Angažovanje studenata u onlajn okruženju: Teorijski model zajednice koja istražuje	63
Danica Vasiljević Prodanović i Zagorka Markov – Opažanja studenata o kvalitetu onlajn nastave prema modelu istraživačke zajednice	71
Ivana Pantić – Izazovi roditeljstva u vreme krize	78
Iva Đolović i Tamara Injac – Kako onlajn nastava na fakultetima (ne) treba da izgleda	83
Društveni kontekst kao okvir za promenu obrazovne prakse	91
Vera Spasenović – Podrška prosvetnih vlasti školama u vreme kovid krize: očekivanja praktičara	92
Aleksandra Ilić Rajković – Medijska slika školovanja u uslovima pandemije	98
Aleksandar Tadić – O razlozima i primerenosti uniformne organizacije rada škola u vreme pandemije COVID-19	105
Zorica Šaljić – Izazovi u ostvarivanju inkluzivnog obrazovanja tokom korona krize	112
Tamara Nikolić – Šta obrazovanje jeste, a šta može da bude? Kriza kao prilika za promišljanje obrazovanja	119
Branislava Popović Čitić, Lidija Buković Branković, Marija Stojanović, Marina Kovačević Lepojević Ana Paraušić i Milica Kovačević – Nastavne prakse koje promovišu socijalno-emocionalno učenje: Korišćenje u uslovima pandemijskog obrazovanja	125
Jelena Medar i Marija Ratković – Grupni oblik nastavnog rada u uslovima pandemije COVID-19	131
Vukašin Grozdić – Digitalni jaz u vreme krize: Iskustva projekta „Digitalna ekspedicija“	138
Maša Đurišić i Nataša Duhanaj – Mišljenje roditelja o saradnji sa školom tokom pandemije COVID-19	145

Perspektive različitih učesnika obrazovne prakse	151
Radovan Antonijević – Priroda interakcije u obrazovanju na daljinu	152
Jelena Vranješević – Pravo na obrazovanje u vreme pandemije: Perspektiva dece/mladih	156
Saša Dubljanin – Ograničenja i teškoće u realizaciji onlajn nastave	162
Nataša Nikolić – Mogućnosti podsticanja samoregulacije u onlajn okruženju	168
Dobrinka Kuzmanović – Izazovi nastavnika u radu sa učenicima iz osetljivih socijalnih grupa tokom pandemije koronavirusa	173
Nina Jovanović i Tanja Topalović – Očekivanja od uloge pedagoga u toku pandemije COVID-19: Perspektiva učenika, nastavnika i uprave škole	180
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak i Danijela Živanović – Značaj i uloga stručnih saradnika u realizaciji nastave na daljinu i nastave po kombinovanom modelu	188
Jela Stanojević – Didaktička preispitivanja iz ugla pedagoga u vreme krize	193
Ivan Davidović – Korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija u nastavi – Primer Savremene gimnazije	198
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak, Danijela Živanović i Mirjana Sremčević – Mladi i mediji u doba krize	205
Participacija kao temelj promena obrazovne prakse	210
Nataša Matović – Participacija nastavnika u onlajn istraživanju	211
Kristinka Ovesni – Strategije profesionalnog usavršavanja nastavnika u periodu nesigurnosti i krize	218
Lidija Radulović i Luka Nikolić – Obrazovanje nastavnika u vreme krize: Šta se dešava sa socijalnom dimenzijom nastave	224
Milan Stančić – Ocenjivanje učenika tokom prve godine pandemije: Od menjanja paradigme do tehničkih rešenja	231
Aleksandra Pejatović i Dubravka Mihajlović – Obrazovanje odraslih u vreme krize – Između opstanka i daljeg razvoja	239
Violeta Orlović Lovren i Neda Čairović – Pandemija COVID-19 – Kriza i(li) prilika za preispitivanje prakse podučavanja univerzitetskih nastavnika	246
Jovan Miljković i Branka Radovanović – Jugoslovenska koncepcija delovanja u vanrednim situacijama i obrazovanje i učenje odraslih: Lekcije iz prošlosti	254
Bojan Ljujić – Tehnološka spremnost odraslih učesnika na izazove onlajn obrazovanja uslovljene pandemijom virusa COVID-19	259

OBRAZOVANJE ODRASLIH U VREME KRIZE – IZMEĐU OPSTANKA I DALJEG RAZVOJA¹

Aleksandra P. Pejatović²
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Dubravka S. Mihajlović³
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Apstrakt

Polazeći od razumevanja krize kao teškoće i kao šanse za razvoj, u radu se prezentuju podaci dobijeni na osnovu sprovedene analize. Cilj analize bio je ispitivanje odraza krize izazavane virusom COVID-19 na obrazovanje odraslih, očekivanih uloga obrazovanja odraslih u prevazilaženju krize i njegovog delovanja nakon krize. Prilikom razmatranja ove dve uloge, u obzir su uzimane preduzimane i propagirane aktivnosti, i na globalnom i na nacionalnom nivou, s namerom pružanja podrške sistemu obrazovanja odraslih. Za potrebe dolaženja do podataka korišćena je tehnika analize dokumentacije. Rezultati analize ukazuju na ozbiljnu uzdrmanost sistema obrazovanja odraslih krizom, i u svetu i kod nas, da su određene podržavajuće aktivnosti propagirane i/ili preduzimane, kao i da su veoma velika očekivanja od obrazovanja vezana i za prevazilaženje krize i za život nakon krize. Ipak, ostaje kao nepoznanica kakav će to sistem obrazovanja odraslih moći da bude u funkciji daljeg razvoja pojedinaca i društva u vremenu nakon krize.

Ključne reči: obrazovanje odraslih, kriza, COVID-19.

Uvod

Kriza izazvana pandemijom virusa COVID-19, kada je reč o obrazovanju odraslih, posebno je aktualizovala, pored ostalih, tri pitanja: kako se ova kriza odražava na obrazovanje odraslih; kakva je uloga obrazovanja odraslih u njenom prevazilaženju; i kakvo treba da bude obrazovanje odraslih nakon krize. Otvorena pitanja veoma rečito ukazuju na položaj u kojem se danas obrazovanje odraslih nalazi, a koji karakterišu, s jedne strane, brojne teškoće koje prate odvijanje aktivnosti obrazovanja odraslih, i s druge strane, očekivanja od obrazovanja odraslih. Ovakav položaj mogao bi da se okarakteriše na način kako smo ga već samim naslovom ovog rada opisali – između opstanka i daljeg razvoja.

¹ Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta *Čovek i društvo u vreme krize* koji finansira Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

² aleksandra.pejatovic@gmail.com

³ dunja_mihajlovic@yahoo.com

Aktivnosti usmerene i na opstanak i na dalji razvoj obrazovanja odraslih u potpunosti odražavaju prirodu kriza. Analizirajući, u jednom ranijem radu (Pejatović, 2021), različita razumevanja pojma „kriza“ uočili smo da njenu pojavu možemo da posmatramo i kao tačku razdvajanja: „1) dotadašnjeg i 2) sadašnjeg, koje se doživljava kao neprijatno i/ili uznemirujuće, u svakom slučaju različito, i 3) budućeg u kojem kriza ishoduje, a koje je, opet, različito i od dotadašnjeg i od sadašnjeg“ (Ibid: 189). Uvažavajući prirodu krize donekle postaje jasnijim problematizovanje trostrukog položaja obrazovanja odraslih – i da se sačuva, i da se podrži, i da se pripremi za delovanje u budućem izmenjenom kontekstu. Funkcionisanje obrazovanja odraslih „na opisanom raskršću“ počiva na dvostrukoj prirodi svake krize, kao teškoće i kao šanse za razvoj.

Obrazovanje odraslih u vreme krize – formiranje okvira za analizu

Cilj analize u ovom radu predstavlja ispitivanje odraza krize izazvane virusom COVID-19 na obrazovanje odraslih, kao i očekivanih uloga obrazovanja odraslih u prevazilaženju krize i njegovog delovanja nakon krize. U razmatranja potreba koje se pred obrazovanje odraslih postavljaju u oba vremenska perioda, uvršćene su i informacije o aktivnostima usmerenim na podršku sistemu obrazovanja odraslih.

Radi sticanja uvida korišćena je tehnika analize dokumentacije. Za deo analize koji se odnosi na odraz krize na obrazovanje odraslih u Srbiji konstruisan je protokol za analizu, koji se sastoji od četiri dela: 1) postojeći problemi pojačani krizom; 2) problemi direktno izazvani krizom; 3) preduzete aktivnosti podrške obrazovanju odraslih za funkcionisanje u uslovima krize; i 4) preduzete aktivnosti podrške obrazovanju odraslih za funkcionisanje nakon krize.

Odrzi krize na obrazovanje odraslih

O drastičnim razmerama odraza krize na obrazovanje odraslih, u međunarodnim razmerama, svedoče analize svih, za obrazovanje relevantnih međunarodnih organizacija. Navodi se da su mnoge organizacije u Evropi koje pružaju usluge obrazovanja odraslih morale da prestanu sa radom, što ih je dovelo u finansijske probleme (EAEA, 2021). U zemljama OECD-a, kada je reč o zaposlenima, participacija u neformalnom učenju podržanom od strane preduzeća smanjena je za 18%, a u informalnim prilikama za učenje na radu za 25% (OECD, 2021).

Analizirajući dominantne stavove i preporuke u materijalima najrelevantnijih „aktera međunarodne obrazovne politike“, Popović ističe da je obrazovanje i „jedna od oblasti najviše pogođenih merama uvedenim za zaštitu zdravlja“, a i da je uočljivo da je „obrazovanje odraslih snažno pogođeno krizom, kako u svojim direktnim vidovima organizovanja, tako i u dubljim, trajnijim odlikama“ (Popović, 2021: 204-205).

Podaci iz Izveštaja o realizaciji Godišnjeg plana obrazovanja odraslih u Srbiji u 2020. godini (2021), pokazuju da je usled krize izazvane pandemijom došlo do značajnog usložnjavanja i od ranije postojećih problema, među kojima se posebno ističu osipanje polaznika i nezainteresovanost odraslih za uključivanje u formalno obrazovanje (Tabela 1).

Tabela 1. Odraž krize na obrazovanje odraslih u Republici Srbiji i preduzete aktivnosti u funkciji podrške obrazovanju odraslih⁴

Postojeći problemi pojačani krizom	Problemi direktno izazvani krizom	Preduzete aktivnosti za funkcionisanje u uslovima krize	Preduzete aktivnosti za funkcionisanje nakon krize
Osnovno obrazovanje odraslih			
Osipanje polaznika Teškoće prilikom realizacije završenog ispita.	Među razlozima osipanja polaznika je i prelazak na onlajn nastavu zbog pandemije. Nedostatak tehničke opremljenosti polaznika za onlajn nastavu. Nedovoljan nivo funkcionalne i digitalne pismenosti. Nemogućnost škola da pruže tehničku podršku. Otežano dostavljanje nastavnih materijala. Otežan rad andragoških asistenata na terenu. Pojačano uverenje polaznika da su stari za nastavu, pogovotu onlajn nastavu.	Kombinovanje načina za komunikaciju sa polaznicima korišćenjem IKT. Evidentirani su za polaznike ponaosob najadekvatniji načini komuniciranja, pa je praktikovano: preuzimanje materijala u školi; donošenje materijala na kućnu adresu... Dostavljanje povratnih informacija. Za polaznike su uplaćivani krediti za telefone, obezbeđivani telefonski aparati... Komunikacija nastavnika sa polaznicima telefonom, na dnevnom nivou radi motivisanja polaznika za učenje. Podsticanje razmene mišljenja uz pomoć viber grupa. Završni ispit – organizovanje prevoza za polaznike; pružanje psihosocijalne podrške, širenje svesti o očuvanju zdravlja.	Nova mera za nezaposlene: finansiranje stručne obuke od strane NSZ.

⁴ Pregled je priređen na osnovu materijala *Izveštaj o realizaciji Godišnjeg plana obrazovanja odraslih u Republici Srbiji u 2020. godini* (2021). Iz *Izveštaja* su izdvojeni podaci koji se odnose na formalno obrazovanje odraslih i na neformalno obrazovanje odraslih koje se odvija kod javno priznatih organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih (JPOA).

Srednje obrazovanje odraslih

Veoma nisko interesovanje odraslih za uključivanje u formalno obrazovanje.	Pandemija je dodatno otežala postojeće probleme.	Drugačiji način bodovanja određenih kategorija odraslih za upis u srednje škole.
Osipanje polaznika.		

Programi prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije

Ad hoc planiranje kandidata za upis od strane škola.	Manji broj polaznika dovodi se u vezu sa pandemijom.
Manji broj polaznika u odnosu na prethodnu godinu.	

Programi kod JPOA

Manji broj realizovanih obuka od planiranih.	Kao glavni razlog manjeg broja realizovanih obuka navodi se pandemija.	Priprema onlajn nastave za teorijski deo obuka.	Akreditovani novi programi obuka i nove organizacije su stekle status JPOA.
--	--	---	---

Kada je reč o Srbiji, pod direktnim uticajem krize pojavili su se sledeći problemi: smanjenje broja odraslih koji se uključuju u organizovane obrazovne aktivnosti, veoma izražena tendencija odustajanja polaznika od pohađanja programa, razvijanje uverenja polaznika da su stari za učenje onda kada se prešlo na onlajn modalitet, smanjenje ponude obrazovnih aktivnosti za odrasle, neophodnost snalaženja od strane nastavnika i andragoških asistenata, nemogućnost realizovanja stručnih obuka za odrasle.

Očekivanja od obrazovanja odraslih u uslovima krize – ka prevazilaženju krize

Ono što se u funkciji podrške sistemu obrazovanja odraslih, navodi na međunarodnom nivou su sledeće aktivnosti: formiranje urgentnih fondova za finansiranje neprofitnih organizacija u oblasti obrazovanja odraslih i kompenzacija troškova za programe promovisane od strane javnih vlasti; učenje na primerima dobre prakse; razvijanje strategija digitalizacije; promocije... (EAEA, 2021; UNESCO 2020). Posmatrajući preduzimane aktivnosti u Srbiji (Tabela 1), u *Izveštaju* (Izveštaj o realizaciji..., 2021) nailazimo na: prilagođavanje načina komunikacije polaznicima, uz tendenciju kombinovanja više načina komuniciranja; pružanje materijalno-tehničke pomoći polaznicima za onlajn nastavu; pružanje podrške na terenu za završavanje

započetog programa i motivisanje polaznika; i pripremu onlajn nastave za teorijski deo stručnih obuka.

Prateći potrebe koje se ispostavljaju obrazovanju i učenju odraslih kroz dokumenta međunarodnih organizacija, lako je uočljivo da je znatno više ozbiljnih očekivanja nego preduzete podrške. Od sadržaja usmerenih na prevazilaženje krize navode se: zdravstveno obrazovanje, bazične digitalne veštine, programi za roditelje radi podrške deci u učenju na daljinu, funkcionalna pismenost, medijska pismenost (EAEA, 2021; OECD, 2021; Popović, 2021).

Očekivanja od obrazovanja odraslih za funkcionisanje nakon krize

Među podržavajućim aktivnostima za funkcionisanje sistema obrazovanja odraslih nakon krize, pored različitih strategija (finansiranja, digitalizacije, promovisanja) navode se i poželjne odlike elemenata sistema. Pominje se neophodnost: obezbeđivanja različitih formi učenja za zadovoljavanje različitih potreba; metodičke raznovrsnosti; proširivanja ponude obuka; razvijanja programa obučavanja zasnovanih na virtuelnoj realnosti; fleksibilnih, održivih i adaptibilnih programa obrazovanja; „pluraliteta načina saznavanja“... (EAEA, 2021; OECD, 2021; Popović, 2021; UNESCO, 2020).

Prateći preduzete podržavajuće aktivnosti u Srbiji za funkcionisanje obrazovanja odraslih u vremenu nakon krize (Tabela 1) deluje da je izuzetno malo toga učinjeno. Međutim, za ovaj deo relevantni podaci očekuju se u izveštaju za 2021. godinu. Valja da se skrene pažnja na pronađeno rešenje za finansiranje stručnih obuka u okviru funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih. Dominantne aktivnosti vezane za sistem obrazovanja odraslih tokom 2021. godine odnose se na: izmene relevantnih zakona i podzakonskih akata; fundiranje sistema priznavanja prethodnog učenja; uspostavljanje sistema spoljašnjeg i unutrašnjeg vrednovanja JPOA; izradu brojnih metodologija i vodiča (za razvoj programa stručnih obuka, za sticanje statusa JPOA...); akreditovanje novih obuka za odrasle i drugo. Posmatrajući urađeno, deluje da dok se realizacija programa obrazovanja i obučavanja odraslih odvijala veoma otežano, kriza kao da je pogodovala daljem razvoju konceptualnog i zakonodavnog okvira. No ono što ne treba da se izgubi iz vida je da je celokupan odrađeni posao zasnovan na prećutnoj pretpostavci da će obrazovanje odraslih u postpandemijskoj fazi biti nastavak onog prepandemijskog.

Istovremeno, očekivanja od obrazovanja odraslih se i umnožavaju i usložnjavaju. U već otpočeti niz urgentnih potreba za sadržajima i oblastima pristizu i one koje se odnose na: dalje specifikovanje zaštite zdravlja, nadoknađivanje propuštenog u razvoju stručnih veština i kompetencija najrazličitijih ciljnih grupa odraslih, građansko obrazovanje, ljudska i manjinska prava, održivi razvoj... (EAEA, 2021; Popović, 2021).

Kada se pogledaju sve navedene potrebe za sadržajima i oblastima jasno je u kolikoj meri se iznova uveravamo u višestruku utkanost obrazovanja odraslih u kvalitet života ljudi. Na ovaj način posmatrano, postaje bližim razumevanje krize kao izazova za razvoj, pa i uz prilično nedoumica ka kakvom budućem razvoju težimo.

Zaključna razmatranja – između opstanka i razvoja

Sprovedena analiza funkcionisanja sistema obrazovanja odraslih tokom pandemijske krize, zatim aktivnosti usmerenih na obezbeđivanje tog funkcionisanja i tokom kriznog perioda i nakon njega, kao i očekivanja od obrazovanja odraslih za prevazilaženje krize i delovanje nakon krize dovodi do nekoliko formiranih uvida u postojeće tendencije.

Možemo da kažemo da se obrazovanje odraslih i na globalnom nivou i u našoj zemlji našlo pod žestokim udarom krize. Da su njome pogođeni njegovi brojni relevantni elementi: realizacija obrazovnih aktivnosti; kontakti sa polaznicima; funkcionisanje i opstanak organizacija koje se bave obrazovanjem odraslih; rad nastavnika i drugog stručnog kadra; osnovni postulati kao što su dostupnost, brzo reagovanje na potrebe...; strategije koje se odnose na određene delove ovog sistema... Sve ovo upućuje na neophodnost izgrađivanja novog sistema obrazovanja odraslih svojstvenog postpandemijskom periodu.

Sva očekivanja tokom krize upućena ka obrazovanju odraslih ukazuju na njegovu osnovnu funkciju, a to je doprinos razvoju. Međutim, ne treba izgubiti iz vida, da ono ovu funkciju može da ostvari samo ukoliko se i samo razvija uz, naravno, neophodnu podršku.

Literatura

- EAEA. (2021). *Adult Education and Covid-19: A pledge for more Adult Learning and Education in and after the Coronavirus Pandemic*. Brussels: EAEA Preuzeto sa <https://eaea.org/wp-content/uploads/2021/03/A-pledge-for-more-Adult-Learning-and-Education-in-and-after-the-Coronavirus-Pandemic.pdf>
- Godišnji plan obrazovanja odraslih u Republici Srbiji za 2021. godinu*. (2021). Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Preuzeto sa <https://mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/GPOO-2021.-1.pdf>
- Izveštaj o realizaciji Godišnjeg plana obrazovanja odraslih u Republici Srbiji u 2020. godini*. (2021). Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Preuzeto sa <https://mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/Izvestaj-GPOO-u-2020-god-final-2.pdf>
- OECD. (2021). *Adult Learning and COVID-19: How much informal and non-formal learning are workers missing?* Paris: OECD Publishing. Preuzeto sa <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/adult-learning-and-covid-19->

how-much-informal-and-non-formal-learning-are-workers-missing-56a96569/#section-d1e154

Pejatović, A. (2021). Život kao prevazilaženje kriza učenjem, u zborniku radova. U Š. Alibabić, (ur), *Život u kriznim vremenima – andragoški pogledi* (str. 187-201). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Popović, K. (2021). Obrazovanje odraslih i Kovid-19 – Unesco i globalni trendovi. U Š. Alibabić, (ur), *Život u kriznim vremenima – andragoški pogledi* (str. 203-217). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

UNESCO. (2020). *Adult Learning and Education and COVID-19, Issue note n° 2.6 – October 2020*. Paris: UNESCO.